

DEN POLITISKE NEXØ

Af Morten Thing

I almindelighed bliver Martin Andersen Nexø betragtet som en 'politisk forfatter'. Denne bedømmelse blev ikke mindst underbygget af hans opfattelse af sig selv som 'en, der kommer fra proletariatet'. Begge dele kræver imidlertid en uddybning og en kritik. Det er målet med denne artikel.

I sine erindringer, *Et lille Kræ* (1932), *Under Aaben Himmel* (1935), *For Lud og koldt Vand* (1937) og *Vejs Ende* (1939), starter Nexø med tiden i København (indtil 1877), men det følgende bind om hans tid som vogterdreng på Bornholm og bind 3 om hans læretid som skomager i Rønne peger i højere grad på en opvækst i *almuen* end i *proletariatet*. Begge dele er en del af 'de arbejdende klasser', men almuelivet var bundet til landbolivets traditioner og ikke til industrialiseringen. Det var ikke fabrikslivet, som prægede Nexø mest, men det fattige almueliv på Bornholm. Det var også Pelles baggrund, selvom han kom med far Lasse fra Sverige. Og det bliver tydeligt, når Nexø skal skildre byarbejdernes kamp, at det ikke er noget, han har oplevet, det bygger på andres fortællinger. Proletar var han ikke.

Anarkist og radikaler

Sin afgørende *dannelse* fik Nexø på *højskolen*, først på Østermarie Højskole på Bornholm og siden på Askov. Karakteren af denne højskoledannelse og dens varige betydning i Nexøs liv har Henrik Yde beskrevet i *Det grundtvigske i Martin Andersen Nexøs liv 1-2*, (Kbh. 1991). Det var også på Askov, at han blev uddannet som friskolelærer.

I 1895-96 var Nexø på en rejse i Italien og Spanien for at styrke sit helbred. I 1903 skrev han i bogen *Soldage* om sine stærke indtryk fra Syden, ikke mindst om mødet med *anarkismen*, som satte sig kraftige spor i hans opfattelse af arbejderbevægelsen. Han havde på det tidspunkt allerede haft et sammenstød med den københavnske arbejderbevægelse.

Det startede med en artikel, han skrev til dagbladet *København* 11. november 1901 med overskriften 'Rædselsregimente'. Hovedperson var en arbejdsløs, som fortalte om sin situation: han antydede, at fagforeningens kasserer ikke var helt fin i kanten. Han mistede sit arbejde og blev siden tvunget til at tilbagekalde sine udtalelser. Han viste Nexø et nummer af *Social-Demokraten*, hvori der sort på hvidt stod, at kassereren havde snydt foreningen for 1.500 kr. Den arbejdsløse kunne ikke få arbejde på trods af tilbagekaldelsen. Nexø blev nu udsat for et overfald fra *Social-Demokratens* side. Det varede flere måneder og inddrog også Nexøs bror Georg. Det principielle i sagen var, at fagbevægelsen havde haft problemer med kasserere, som havde taget af kassen, men at organisationens styrke bl.a. lå i dens *benægtelse* af problemerne.

Politisk var Nexø i disse år præget af den *københavnske radikalisme*. 1904-05 var han medlem af Den radikale Klub, som fortrinsvis bestod af forfattere og journalister med tilknytning til dagbladet *Politiken*. Nexø begyndte også at skrive til *Politiken*.

Nexø som socialdemokrat

Måske var det den (mislykkede) russiske revolution i 1905, som ændrede hans holdning. Det er i hvert fald i eftersommeren 1905, han forelægger Peter Nansen, direktøren for Gyldendal, ideen om en firebindsroman med en *proletar* som hovedperson. Peter Nansen var afvisende, men ændrede holdning, og i begyndelsen af 1906 skrev han og Nexø kontrakt om *Pelle Erobreren*. Nexø ønskede at skrive om proletaren, som kom nøgen ind i livet og måtte kæmpe sig frem til alt. For så vidt angår de to første bind af *Pelle*, så handler de om forhold og mennesker, som Nexø havde kendt. Far Lasse kommer fra Sverige til Bornholm med sin søn Pelle i 1877, samme tid som Nexø var kommet til Bornholm med sine forældre og søskende.

Da Pelle er udlært, vil han til København og deltage i arbejdernes kamp. Det var Nexø sig pinligt bevidst om, at han ikke vidste meget om, og han havde samlet mere end 4.000 avisudklip, fortæller Børge Houmann i *Martin Andersen Nexø og hans samtid 1869-1919*.¹ *Pelle* bind fire er en udfoldelse af, hvad Nexø så som arbejderbevægelsens mål: en kooperativ utopi. Kooperationen eksisterede indenfor den socialdemokratiske arbejderbevægelse, men den havde langt fra den centrale rolle, som Nexø ønskede.

Med *Pelle Erobreren* skrev Nexø sig ind i Socialdemokratiets fremgang. Fra valg til valg blev det bare større og større. Det blev også tydeligere, at selvom partiet officielt var et *socialistisk* parti, spillede en socialistisk utopi ikke nogen stor rolle. Mens Nexø skrev, var en ny opposition i arbejderbevægelsen vokset frem. Den blev kaldt *ungsocialistisk* og siden *syndikalistisk*. Den var antiparlamentarisk og antimilitaristisk. Det første var en kritik af Socialdemokratiet, som var blevet korrumpet af systemet med høje lønninger og livsforhold, som ingen arbejder kendte til. I *Pelle* dukker denne type kritik op i 3. bog (*Den store Kamp*), 2. kapitel i form af Pelles ven Morten fra Rønne. Han er også kommet til København og arbejder som bager. Navnet Morten er også *Martin på dansk*, og han bliver hurtigt Nexøs alter ego i bogen. Morten som person i bogen er også en kritik af Socialdemokratiets reformisme. Ikke desto mindre meldte Nexø sig ind i Socialdemokratiet i 1910, og fra begyndelsen af 1912 skiftede han som skribent fra *Politiken* til *Social-Demokraten*. De næste syv år var Nexø fast bidragyder til *Social-Demokraten*.

Socialistisk Arbejder Parti

På et møde den 22. marts 1918 besluttede Marie Nielsen, Thøger Thøgersen og flere andre at danne et nyt, et *revolutionært* parti, Danmarks Socialistiske Arbejderparti (SAP) med Thøger Thøgersen som formand. På en generalforsamling i SAP i april blev det vedtaget at udgive et ugeblad, *Klassekampen*.

Marie Nielsen var en flittig journalist i denne periode. Under indtryk af udviklingen i Tyskland troede hun og de fleste andre revolutionære, at revolutionen stod for døren i Danmark. Det er det gennemgående tema i hendes artikler. I en af dem hedder det fx:

“Som den vilde forsultne Ulv hyler, naar man tvinger den fra sit blodige Bytte, saaledes hyler Borgerskabet i al Verdens Lande i disse Dage mod den Fare, der truer fra den russiske socialistiske Arbejder.

Med gridske, graadige Fingre klamrer det sig til det Gods, som det har ophobet under fattige Millioners Stønnen og Sukken, Forbandelser og Taa-
rer.

Under skælvende Angst lytter Udbyterne i alle Lande til den underjordiske Torden, der bebuder, at Gengældelsens Dag er nær, den Dag, hvor Proletariatet sidder til Doms over sine Tyranner.”²

Den 7. november 1918 indkaldtes til et protestmøde på Grønttorvet, som skulle afholdes den 10. imod syndikalisterne Chr. Christensens, Lauritz Hansens og Niels Johnsens fortsatte fængsling. Arrangørerne var SAP, Fagopposi-

tionens Sammenslutning (FS), og Det Uafhængige Socialdemokrati (USD). Ved mødet talte bl.a. Johs. Sperling, Poul Gissemann, Thøger Thøgersen, Aage Jørgensen, Marie Nielsen og Andreas Fritzner. Til dette første Grønttorvsmøde samledes ifølge den revolutionære presse omkring 50.000, og der blev vedtaget en resolution, som gav myndighederne frist til den 13. november med at løslade de fængslede. Blev de ikke det, var svaret: generalstrejke.

Op til det første møde på Grønttorvet var der sket noget afgørende. Den 4. november valgte marinesoldaterne i Kiel *et soldaterråd*. 40.000 soldater var i oprør, og den røde fane hejstes over slagskibene. Bevægelsen havde med soldaterrådet fået en utvetydig politisk karakter. Ideen til rådene fandtes i den russiske oktoberrevolutions sovjetter. Fra Kiel bredte bevægelsen sig ud over Tyskland, og den 9. november blev landet republik.

Først gjorde soldaterne oprør ved garnisonerne i Haderslev, Åbenrå, Sønderborg og Tønder. Efter et par dage blev der oprettet arbejderråd, der sammen med soldaterrådene overtog kontrollen med forvaltningen. Arbejder- og soldaterråd dukkede op i Haderslev, Åbenrå, Sønderborg, Tønder, Toftlund, Vojens, Løgumkloster, Højer, Skærbæk og Høruphav. Rene soldaterråd fandtes i Rødning, Lintrup, Rødekro og Årøsund, rene arbejderråd i Augustenborg, Nordborg og Egersund.³

Den 12. november stod der henover *Klassekampens* forside: "Arbejdere! Mød paa Grønttorvet Onsdag Kl. 12." Opfordringen blev gentaget den 13., blot stod der "i Dag Kl. 12." *Solidaritets* skrev: "Verdensrevolutionen staar for Døren".

Generalstrejkeopfordringen blev ikke fulgt. Men mødet den 13. november blev stort. Måske var der 30-40.000 deltagere. Thøgersen, Sperling og Gissemann talte. Da talerne var færdige, strømmede folk over mod Frederiksborggade, hvor sporvognene stadig kørte. Man ville stoppe strejkebryderne, men betjente, både gående, kørende og ridende, væltede ind på torvet. Sperling entrede en holdende sporvogn for at få folk til at forholde sig i ro. Til den ende svingede han med en rød fane. Det blev politiet for meget, og Sperling blev hentet ned og arresteret.⁴ Derefter blev kniplerne brugt flittigt.

Mødet startede kl. 12, og gadekampene fortsatte til efter kl. 1 om natten. Også den 14. november samledes en større mængde på Grønttorvet kl. 12. Også denne gang slog politiet hårdt til. Om aftenen og de følgende dage kom det til flere sammenstød med politiet. Ifølge forskellige opgivelser blev 150 demonstranter og mindst 100 betjente såret under slagene på Grønttorvet.⁵ Der blev afsagt arrestdekret mod 15 anholdte.⁶ Den 14. november bragte *Klassekampen* en oplysning om, at der var dannet et arbejderråd i Kalundborg.

I sin Fængselsdagbog fortæller Marie Nielsen:

“Den 22. November mødte jeg som oftere før til Forhør i 9. Kriminalkammer hos Dommer Edvard Ipsen i Anledning af “Klassekampens” oprørske Artikler.

Dommeren havde i tidligere Forhør nogle Gange slaaet paa, at “Klassekampen” maatte forandre Tone, hvis det ikke skulde gaa mig galt, og nu siger han pludselig under Forhøret:

Ja, nu gaar det ikke længere med, at De gaar fri, i Dag opfordrer De endog til at danne Arbejderraad!

Jeg svarede hertil, at det vel var lovligt at opfordre til Dannelsen af nye Organisationsformer; i det norske Kongerige var disse Organisationer overalt oprettet, og i Tyskland skyndte Regeringen sig at oprette saadanne, hvor de ikke fandtes.

“Det er det samme,” svarede Hr. Ipsen, “vi vil nu ikke have det her, og De maa nu blive her med det samme.””⁷

Den 1. december 1918 faldt der dom i en række sager: Chr. Christensen fik 18 mdr. forbedringshus, Lauritz Hansen fik 1 år, Niels Johnsen og Axel Frederik Jensen hver 8 mdr. Statsmagten havde hermed vist, at den mente det alvorligt. Der skulle slås ned på den revolutionære bevægelse og det effektivt. I begyndelsen af december sad ikke mindre end 15 fængslet fra demonstrationerne i 1918.

Nexø og Marie Nielsen

De revolutionære grupper gjorde indtryk på Nexø. På den ene side var der en overensstemmelse mellem hans og deres kritik af Socialdemokratiet, og på den anden side var han mere et følelsesmenneske end politiker. Under alle omstændigheder besluttede han, at han ville tilslutte sig SAP og sendte den 20. november 1918 *Klassekampen* 100 kr. Det førte ham meget hurtigt ind i aktivt partipolitisk arbejde. Mens han skrev og sled med andet bind af *Ditte Menneskebarn*, blev han i løbet af et par måneder til én af SAPs centrale personer.

Allerede den 4. december 1918 tryktes hans første bidrag i *Klassekampen*. Det var fabeln “Ulven og Faarene”. Og den 12. december talte han ved et møde arrangeret af SAP på Falkoner Allé om Rusland. Først talte Socialdemokratisk Ungdoms Forbunds (SUF) formand Ernst Christiansen, der netop var vendt hjem fra en rejse derovre. Dernæst talte Aage Jørgensen, som var journalist ved *Klassekampen*. Så holdt Nexø ifølge *Klassekampens* referat et “glimrende, af Aand og Vid sprudlende Indlæg”, hvori han bl.a. sagde: “Naar

Martin Andersen Nexø og Marie Nielsen havde et tæt samarbejde politisk og brevene imellem dem viser også et venskabeligt forhold. Her en kammeratlig hilsen til Marie Nielsen fra Martin Andersen Nexø og hans kone Margrethe i 1919.

Slaverne ikke længere vilde være Slaver, saa stemte de ikke først derover, men saa sprængte de deres Slavelænker.”

Den 17. december skrev Nexø til Aage Jørgensen, som havde spurgt, om han ville holde et foredrag:

“Et Foredrag skal jeg gærne holde – men ikke lige nu, da jeg har meget travlt. Men skulde Soc. Arbejderparti ikke arrangere et Møde med Rusland paa Dagsordenen? – og indrette sig paa et Kæmpemøde ved at leje en stor Sal? De (og Ernst Christiansen hvis han vil) skulde indlede. De kender jo begge Rusland; og jeg skal nok sørge for at komme med i Debatten. Jeg tror at et saadant Møde, sagligt i Formen, men ondt, ondt i sin ubønhørlige Logik vilde være af stor Betydning til Opklaring af Arbejderstanden.”⁸

I samme brev annoncerede Nexø en artikel i anledning af, at den danske regering havde brudt med Sovjetregeringen. Artiklen blev bragt den 19. december i *Klassekampen* og udkom i 1919 som pjece med titlen *Ringens sluttet? Det danske Socialdemokrati og den russiske Revolution*. Heri fik det danske Socialdemokrati råt for usødet:

“Er “Social-Demokraten” dum eller perfid? Handler den i god Tro, naar den systematisk fører Danmarks Underklasse bag Lyset med Hensyn til det for Underklassebevægelsen i Øjeblikket vigtigste af alt: Tilstandene i Rusland? Eller øver den bevidst Forfalskning af Folkets aandelige Føde?”

Den 1. januar 1919 bragte *Klassekampen* en nytårsartikel af Nexø, som også siden udsendtes som pjece på partiets forlag med titlen *Nytaarstanker*. Han gjorde her status over 1918, og meget blev der ikke til overs til socialdemokraterne:

“Ogsaa indad i Underklassebevægelsen har Aaret været den store Prøver. Socialdemokratiet har jo efterhaanden udstedt adskillige skønne Veksler paa Fremtiden, uden til Slut at tænke alt for stærkt paa Afregningens Dag. Det var de samme Foderboller, der stadig gylpedes op og tyggedes om igen. 1918 bragte Besøgens Stund, og den traf Flertallet af de gamle Førere dybt nedsænkede i den parlamentariske Drøvtygnings Metode; kun Hornene ragede ovenud, som det Godmodighedens og Indskrænkethedens Symbol, de er.”

Senere i *Nytaarstanker* hed det:

“Ny er jo ogsaa de politiske Fængslinger af anderledes tænkende. Ved Marie Nielsens Fængsling gjorde “Politiken” opmærksom paa, at Myndighederne var inde paa en ganske ny Praksis; det lød som et Varsko til Statsmagten, der imidlertid ogsaa maa mene, den har Raad til at sidde det overhørig. Særlig for Marie Nielsens Vedkommende synes man at have mindre god Samvittig-

hed. Jævnlig tilflyder der gennem Pressen Offentligheden smaa Meddelelser, hvis Hensigt ikke er til at tage Fejl af. Snart antydes det, at hun er overner-vøs, altsaa moden til 6. Afdeling; Metoden er ikke ukendt, den har sin tragi-ske Plads i hvad man kunde kalde Overklassens Mysterier. Eller der – som nu i disse Dage – tilflyder Offentligheden en Meddelelse om, at det vil vare længe endnu, før hun kan slippes løs, “skønt der arbejdes haardt med den voluminøse Sag”.

I den følgende tid tryktes mange bidrag fra Nexøs hånd i *Klassekampen*. Bl.a. kørte novellesamlingen *Mulds kud* som føljeton. Helt frem til sommeren 1919 var Nexø en flittig skribent ved bladet. Og hurtigt skulle han komme til at optræde også som partiets repræsentant.

Da SAP indkaldte til sin første og konstituerende kongres den 26. januar 1919, var Nexø budt med som gæst. Kongressen blev holdt med partiets to ledere Thøger Thøgersen og Marie Nielsen i fængsel. Men dog var kongressen fuld af optimisme. Efter at den fungerende formand, R. Bybjerg, havde budt velkommen, og Zimmerwald-kommissionens repræsentant, svenskeren Otto Grimlund, havde talt, kom Nexø på talerstolen og holdt “en mesterlig billedrig Tale”:

“Socialismen er en mægtig Bevægelse indenfor Masserne; den er ikke Karl Marx, selv om han er en af Socialismens bedste Mænd. Det vilde forøvrigt være i selve Karl Marx’ Aand, om Massebevægelsen flyttede ham, hvis han stod dem i Vejen.

Som Jernbanevognene kører med mange tomme Pladser, paa samme Tid, som en Masse Mennesker er i stadig Trang til at rejse, uden at dog denne Trang faar Lov til at blive tilfredsstillet, saaledes kører Samfundet meget ofte med tomme Pladser. Alle disse Pladser skal fyldes. *Socialismen er Menneske-nes Drøm om menneskelige Kaar.*”⁹

Til kongresfesten samme aften læste Nexø højt af 2. del af *Ditte Menneske-barn*, og da han forlod kongressen, var han valgt som medlem af hovedbestyrelsen. Kongressen genvalgte i øvrigt Thøger Thøgersen som formand og Marie Nielsen som redaktør. I deres fravær blev henholdsvis Daniel Nielsen og Aage Jørgensen konstitueret.

Nexøs gamle venner kunne ikke følge ham. De var ikke til absolutte valg. Men Nexø fik nye venner og blev trukket mere og mere ind i partiarbejdet. *Klassekampen* kunne således den 11. februar meddele, at partiet forberedte en lands-turné med Andersen Nexø og Aage Jørgensen. Nexøs emne ville blive: “Underklassens Idealer set paa Baggrund af den russiske Revolution”.

Turnéen annonceredes til at starte den 1. marts, og den sidste annonce lød på Esbjerg 1. april. Så en måneds tid har turnéen i hvert fald taget.

Den tale, Martin Andersen Nexø holdt på lands-turnéen, var ikke så fræsende ond som de før nævnte artikler i *Klassekampen*, og den kan heller ikke i voldsomhed måle sig med de artikler, han med passende mellemrum affyrede mod Socialdemokratiet både under og efter turnéen. Det har nok sin forklaring deri, at netop som turnéen skulle starte, måtte han koncentrere størstedelen af sin arbejdskraft om at gøre manuskriptet til *Ditte Menneskebarn* bind 2 færdigt. Omkring den 16. februar afleverede han sidste portion manuskript til trykkeriet, men så var der korrektoren – og den tyske oversættelse, for bogen skulle udkomme samtidig på dansk og tysk. End videre var Aschehougs forlag i færd med at udgive *Lotterisvensken* som selvstændig bog, og Gyldendals Forlag forberedte et nyt oplag af *Pelle Erobreren* til Nexøs halvtreds års fødselsdag den 26. juni 1919. Også disse udgivelser skulle der læses korrektur på. Megen tid til at udarbejde et manuskript om “Underklassens Idealer set paa Baggrund af den russiske Revolution” var der ikke.

Når han alligevel kunne meddele *Klassekampen* titlen på sit foredrag, skyldtes det, at han allerede i maj 1917 havde talt ved indvielsen af Arbejderhøjskolen i Esbjerg om “Underklassens Ideer og Idealer”. Manuskriptet var til alt held bevaret. Der var ganske vist en del rettelser i det – for det havde også måttet holde for som tale ved Arbejderfesten i Almindingen 28. juli 1917. Ved den lejlighed bar det titlen: “Uaar og Menneskekaar”.¹⁰

I de travle februardage 1919 blev det revideret endnu engang og tilpasset den nye situation og den nye titel. Grundstammen var den samme i alle tre taler. En del stof, som var aktuelt i 1917, da verdenskrigen endnu udkæmpedes, er overstreget og erstattet af mere tidssvarende.

Den omfattende turné i 1919 blev ikke nogen succes. Man havde ikke taget hensyn til den bolsjevikforskrækkelse, som på den tid hjemsøgte landet. Og man havde helt undervurderet den socialdemokratiske provinspresses indflydelse.

Tilslutningen til møderne synes efter de sparsomme referater at have været meget beskednen. Fx fortæller *Nordsjællands Social-Demokrat* den 21. marts 1919, at der til mødet i Helsingør – som dog var Nexøs naboby – kun var 30 deltagere.

I slutningen af april 1919 sendte Nexø sammen med hovedbestyrelsen for SAP en hilsen til Marie Nielsen i fængslet på Nytorv. Det blev indledningen til en længere korrespondance mellem de to. Marie Niensens svarbrev lyder bl.a. således:

“Arresthuset paa Nytorv
Celle nr. B 14
30/4 19

Kære Martin Andersen-Nexø.

Dette Brev er foranlediget af den Hilsen, De sammen med Hovedbestyrelsen har sendt til mig, dog har jeg forlængst ønsket at skrive Dem til, men Lejlighed dertil har jeg ikke haft.

Naar jeg i min Tiltale til Dem skriver “Kære”, da er dette ikke en formel Brevstil for mig; thi De har forlængst gennem Deres Digtning været mig kær som Arbejdets Digter. Til denne Følelse knytter sig nu den store Agtelse, som jeg nærer for den modige Mand. Jeg er i det sidste Aarstid kommet til at vurdere Mod højst blandt Dyderne, fordi jeg har set og oplevet saa megen ussel Feighed, at jeg ganske sikkert vilde være kommet til at forlade Fængslet som en bitter Menneskeforagter, hvis jeg ikke samtidig havde været saa lykkelig at træffe enkelte Mennesker, der ved deres beundringsværdige Mod og deres fulde Offervillighed ja indtil Døden, forhindrede mig fra en saadan menneskelig Misskæbne.

*Martin Andersen
Nexø sammen med
ungkommunister
på vej til DKUs
stævne i Ålborg den
6.-7. august 1938.*

Men blandt disse Enkelte er De een. Vel udsætter De vel ikke Deres Liv for nogen Fare, men dog – at en Mand med Deres Position som Digter ogsaa med Deres Forhold til Social-Demokraten tør vove at indtræde i vort Parti – et lille, svagt Parti med iøjnefaldende Mangler – paa en Tid, hvor det udraabes som Volds- og Bisseparti – det har for altid gjort mig til en Beundrer af Deres moralske Mod og Vilje til Selvhævdelse midt i en Slægt, som i det store og hele kan lægges under det Maal, som Henrik Ibsen giver i “Brands” Ord til Provsten “Frygt for Straf og Haab om Vinding er Kainsmærket paa din Tinding; det vidner om du verdensklog dit Hjertes rene Abel slog.” [...]”¹¹

Brevet traf ikke Nexø hjemme. Den 1. maj talte han for SAP i Ålborg. Men den 11. maj kom svaret:

“Gryet” Espegærde 11.5.19

Kære Frøken Marie Nielsen!

Jeg blev baade glad og dybt rørt over at modtage Brev fra Dem. Hvor er det underligt, at netop De skriver og takker mig, De som har sat saa meget mere ind paa vor fælles Sag end jeg. Og hvor er det underligt maalt med almenmenneskelige Retfærdighedsbegreber, at De og de andre Kammerater skal sidde i Fængsel – at det er Samfundets eneste Tak til dem, der vil føre det et Stykke videre frem ad Menneskelighedens Vej. Gudskelov er det kun Døgnretfærdigheden, der hidtil har talt. Inden ret længe vil Befrielsens Time slaa for Dem og for de andre gode Kammerater; og meget tyder paa, at det overhovedet snart er Slut med den Tid, hvor de egenlyttige spærrer de uegenlyttige inde. [...]”¹²

Efter fængslet

Marie Nielsen havde afgivet et løfte om ikke at ytre sig offentligt, efter hun blev løsladt, og indtil Højesteret havde taget hensyn til hendes appel. Det sidste tog hun meget let på, idet hun udfoldede en flittig skribentvirksomhed, det næste halve års tid dog under pseudonym. Men det var med overvindelse, hun tog fat på arbejdet.

Det stod skidt til med partiet, opdagede Marie Nielsen, da hun kom på fri fod igen. Aktiviteten var lav, bladet gav underskud og der var stridigheder. Hendes mismod over de håbløse politiske forhold udtrykte hun i et brev til Nexø på hans 50 års dag den 26. juni 1919:

“Kære Martin Andersen-Nexø med Hustru

Jeg takker Dem begge for en Gæstfrihed, der gør, at man straks føler sig som

en gammel Bekendt i Deres Stuer, takker Dem ogsaa for den venlige Delta-gelse, hvormed De vilde fastholde mig og søge at adspredde mig. Maaske synes De, at mit Afslag ikke var helt høfligt eller venligt, men jeg skal forklare.

Jeg egner mig for Tiden absolut ikke til Selskab for glade og lykkelige Mennesker. De kan jo ikke vide det, fordi De ikke har kendt mig før, men jeg var tidligere i Besiddelse af en energisk og meget elastisk Natur, der altid hurtigt rettede sig efter Nederlag og Sorg. Men denne Gang føler jeg mig brudt. Fængslet har ikke gjort det; endnu den sidste Dag, hvor jeg med Thøgersen og Gissemann aftalte Fremgangsmaaden for at blive fri, var jeg trods legemlig Træthed fuld af Energi, det samme var Tilfældet den første Tid efter Frigivelsen, men Forholdene herude har taget min Energi og gjort mig tungsindig af Sorg. [...]"¹³

Når det på trods af tilbageslaget i efteråret 1918 var lykkedes at holde liv i *Klassekampen*, skyldtes det i første række de internationale forbindelser, Marie Nielsen havde. Som allerede omtalt havde Zimmerwald-kommissionen i Stockholm i flere omgange støttet partiet økonomisk.

Stridighederne i SAP kom op til overfladen som en uenighed om opstillingen til næste folketingsvalg. På et hovedbestyrelsesmøde den 7. september stillede partiets forretningsfører Carl Christensen forslag om, at partiet skulle opstille til valget, mens Marie Nielsen og Th. Clausen stillede forslag om ikke at opstille. Hovedbestyrelsen delte sig i et flertal på 10 for Carl Christensens forslag og et mindretal på 9 antiparlamentarikere. Antiparlamentarikerne omfattede både Marie Nielsen og Andersen Nexø.

SUF havde ført en såkaldt principiel opposition mod Socialdemokratiet. Dvs. ungdomsforbundet havde stillet sig på partiets program og angrebet partiets aktuelle praksis ved hjælp af programmets principper. Man angreb ministersocialismen, bevillingerne til forsvaret, deltagelse i hoffester o.lign. Samtidig støttede man Zimmerwald-bevægelsen uden at lave et revolutionært opgør med, hvad der må betegnes som 2. Internationales yderste højrefløj, det danske Socialdemokrati.

Socialdemokratiets stadig mere højredrejede politik krævede stadig mere højroret indsigelse. Denne indsigelse kom på SUFs 9. kongres i påsken 1919. Her henstillede hovedbestyrelsens flertal, at samarbejdsaftalen med partiet kun skulle fortsætte, hvis partiet for fremtiden ville holde sig til sit program. Hovedbestyrelsens mindretal indstillede, at samarbejdsaftalen blot fortsatte som hidtil. Mindretallet vandt på kongressen, men i en efterfølgende urafstemning vandt hovedbestyrelsens flertal. Allerede på dette tidspunkt begyndte de første sonderinger om at danne et *venstresocialistisk parti* i Danmark i lighed med, hvad der var sket i Sverige.

I oktober 1919 holdt Socialdemokratiet kongres. Her rettede Stauning en hårdhændet kritik mod de formastelige unge. Han foreslog i stedet for en samarbejdsaftale en regulær håndfæstning. Mere moderate folk fik ham med på en blødere linje, der dog var et afslag på henstillingen om at følge partiets program. SUF udskrev nu igen urafstemning om opsigelse af samarbejdsaftalen. Det blev vedtaget at opsigte den.

Fra VSP til DKP

Da SUF havde ophævet samarbejdsaftalen, kunne man skride til dannelsen af et nyt venstresocialistisk parti. Højrefløjen i SAP havde fået flertal ved sin urafstemning til at søge optagelse, og partiet De uafhængige Socialdemokrater (USD), der var dannet omkring bladet *Dagens Ekko*, var ligeledes interesserede. De tre grupper indkaldte derefter til partiforberedende konference i Fredericia den 9. november 1919. På SUFs konference blev det med 41 stemmer mod 13 besluttet at forlade Socialdemokratiet, og man besluttede derfor at grundlægge Venstresocialistisk Parti (VSP). De ledende folk blev SUFs folk: Ernst Christiansen (formand), Sigvald Hellberg og Johs. Erwig. Sidstnævnte blev redaktør af partiets blad *Arbejdet*. I forretningsudvalget optoges endvidere repræsentanter for SAP og USD.

SAPs venstrefløj gik ind i FS, og både Marie Nielsen og Nexø fulgte deres gruppe. *Klassekampen* meddelte den 31.10, at Nexø havde indmeldt sig. Marie Niensens medlemskort er dateret 1. november 1919. Omkring Marie Nielsen oprettede en gruppe lærere *Kommunistisk Lærerklub*, hvorfra der udgik en agitation for at dreje FS bort fra syndikalismen over mod kommunismen.

Året 1920 var for Marie Nielsen præget af fængsel, amnesti og Ruslandsrejse. Allerede inden hun kom tilbage til Danmark igen fra Rusland og Kominterns 2. kongres, tog Nexø hul på en plan, de to havde lagt sammen: foreningen af de revolutionære bevægelser i Danmark, sammenslutningen af VSP og FS i ét parti.

Der var mange problemer i sagen. Hvad ville lederne sige? Især koncentrerede interessen sig her om "de tre smaa Mænd", Ernst Christiansen, Johs. Erwig og Sigv. Hellberg. De stod på et venstrereformistisk grundlag og udgjorde en højrefløj i forhold til syndikalisterne. På den anden side var der ting, der talte kraftigt for en samling. Dels bevægelsens generelle tilbagetog, dels de økonomiske ofre, der var forbundet med at holde både *Solidaritet* og *Arbejdet* kørende som dagblade. Endelig var der den generelle politiske situation. Efter påskekrisen var Det radikale Venstre ved valget blevet halveret. Det havde bragt regeringen Neergaard til magten, der med vanlig venstre-liberalisme ville føre "den haarde Haands Politik".

Efterhånden kom der realitetsforhandlinger i gang mellem FS og VSP, og man nåede så langt, at man fik formuleret et grundlag. Heri indgik, at enhedsorganisationen ikke kunne funderes på *moskvatesernes* grund, Kominterns optagelsesbetingelser. I *Folkets Jul* 1920, udgivet af VSP, var der en enquête om 'De 21 Teser', hvor Chr. Christensen, Thøger Thøgersen, Jens Storgaard, Aage Jørgensen og Ernst Christiansen svarede mere eller mindre imødekomende. VSP havde efter den 2. Komintern-kongres i 1920 anerkendt de 21 moskvateser og ændrede i overensstemmelse hermed den 28. december 1920 sit navn til Danmarks Kommunistiske Parti (DKP). Man foreslog i stedet for et egentlig kommunistisk parti en *føderation* mellem to ligestillede organisationer. Marie Nielsen kom hjem fra Moskva til diskussionen om en mulig sammenslutning af VSP og FS.

I *Solidaritets* startede i forlængelse af Marie Niensens artikler om Kominterns 2. kongres en lang diskussion om syndikalismens forhold til kommunismen – eller til Moskva, som det hed. Det begyndte med et indlæg fra Chr. Christensen, hvor han varmt forsvarede Sovjetunionen mod Socialdemokratiets angreb. I diskussionen tog ledende FSere som Alfred Mogensen, Niels Johnsen og især Chr. Christensen stilling for Moskva. Chr. Christensen gjorde det i en lang artikelrække *Moskva og Syndikalismen*, som Kommunistisk Lærerklub siden udgav som pjece.

De 21 Moskvateser stødte flere steder på voldsom modstand. Således førte de i Norge til en spaltning af Arbeiderpartiet. VSP diskuterede dem også. Der var ikke udelt begejstring. Specielt var man utilfreds med tese 13, som krævede jævnlige udrensninger af småborgerlige elementer. Som Ernst Christiansen imidlertid sagde på den ekstraordinære kongres, hvor man diskuterede sagen: "Udrensningen støder vel kraftigst imod. Hvorledes den skal foregaa kan drøftes."

Diskussionerne om sammenslutning af DKP og FS gik videre, og man enedes om et forslag til dannelse af en føderation som overgangsordning. Føderationen skulle være en formel sammenslutning med bibeholdelse af de to apparater, men med fælles blad og en hovedledelse med ligelig repræsentation. For at prøve denne formel af, blev formanden for FS Axel Jensen og Aage Jørgensen fra DKP i december 1920 sendt til Kominterns Eksekutivkomité (EKKI) med projektet. I den anledning sendte Nexø et brev til Mihail Kobetskij, som var sekretær for EKKI. Han ville give ham argumenter for føderationen. Senere blev Kobetskij russisk ambassadør i København.

Det var et varmt forår i Danmark: En af de sidste store kampe udspillede sig mellem kapitalen og arbejderne om de store løngevinst, arbejderne havde vundet under efterkrigstidsboomet. Der var store lockouter og strejker. Både i 1920 og 1921 forsøgte kapitalisterne at vinde det tabte tilbage. FS og

DKP optrådte for første gang i fællesskab med en opfordring til generalstrejke.

Omtrent samtidig med at disse store kampe gik for sig, nåede forhandlingerne om Danmarks kommunistiske Føderation til ende, og aftalen kunne underskrives den 25. marts 1921. På kongresser i Vejle den 23.-25. april blev aftalen konfirmeret af både FS og DKP.

Den 1. maj skulle både Nexø og Marie Nielsen tale ved Føderationens arbejderstævne i Rosenborg Have. Den 19. maj udkom *Solidaritet* og *Arbejdet* for sidste gang, og den 20. maj udkom *Arbejderbladet* med *Solidaritets* fortløbende nummerering, dvs. 4. årgang nr. 118. Chr. Christensen og Johs. Erwig var redaktører. Og det gik godt et stykke tid, men det trak sammen senere på året.

Hvad Marie Nielsen ikke vidste på dette tidspunkt var, at Chr. Christensen planlagde et kup mod ledelsen af føderationen, et kup, som skulle sætte de socialdemokratisk orienterede ledere omkring Ernst Christiansen ud af spillet. Når hun ikke blev indviet i planerne, hænger det formentlig sammen med, at Chr. Christensen vidste, at Marie Nielsen ville være modstander af et kup. Den modstand, hun mødte i FS, var udsprunget af de mangeartede modsætninger, der førte frem til kuppet. Her er det ikke nok at opregne de politiske, der skilte de revolutionære syndikalister og kommunister fra de mere reformistisk indstillede venstresocialdemokrater. Også gammelt nag mellem de to organisationer, der indgik i føderationen, spillede en rolle. Og sidst, men ikke mindst spillede personmodsigtheder en afgørende rolle. Det var en organisation med for mange ledere og for få medlemmer. Og for mange ledere, der ikke kunne holde hinanden ud.

Den 31. januar 1922 indkaldtes til et fælles medlemsmøde i København. Her blev der stillet følgende forslag til resolution om,

- “1. at danne en revolutionær Enhedsorganisation under Navn af DANMARKS KOMMUNISTISKE PARTI,
2. at afsætte Ledelsen for saavel F.S. Landssekretariat, D.K.P.'s Forretningsudvalg samt Føderationens Arbejdsudvalg,
3. at konstituere F.S. københavnske Forretningsudvalg og D.K.P.'s københavnske Formandsudvalg som foreløbig Ledelse med følgende Hovedopgaver.
A. Paa Grundlag af det Forslag, som havde samlet Enhedspartiudvalget, at udarbejde et Forslag til Program og Love for Enhedspartiet, og
B. senest til Søndag den 12. Februar d.A. at indkalde en Kongres, hvor dette Forslag forelægges og en ordinær Ledelse foreslaas og udsendes til Urafstemning, samt at vælge en Kontrolkomité paa 6 Medlemmer, som indtil Kongressen kontrollerer Bladets Redaktion.”¹⁴

Forslaget blev fremlagt på mødet af Peter Thomsen og bakket op af Aksel Larsen og flere andre. Th. Thøgersen og Johs. Erwig gik kraftigt imod og påpegede, at det var ulovligt. Resolutionen blev imidlertid vedtaget med 84 stemmer mod 16. Da Erwig i egenskab af redaktør senere på natten indfandt sig i trykkeriet, forbød han typograferne at sætte resolutionen fra mødet. Ifølge Peter Thomsen truede han dem med afskedigelse. Og i følge Erwig blev han mødt af 10-15 mand, der truede ham med udsmidning og afsættelse. Trykkeriet og partikontoret i Møntergade 8 var besat.

Der eksisterede nu *to DKPer*: Enhedspartiet, der var udråbt på kupmødet og resten af DKP under ledelse af Ernst Christiansen, Sigv. Hellberg og Johs. Erwig.

Marie Nielsen, der havde været i Tyskland under kuppet, sluttede sig til det gamle DKP, eller Møntergadepartiet, som det senere kaldtes. På trods af forskellen i politisk opfattelse anså hun kupmetoder for forkastelige, og i Blågårdsgadepartiet, som det andet DKP kom til at hedde, var der for mange, hun ikke kunne med. Flere af de folk, hun lå tættere på end "de tre smaa Mænd" sluttede sig derimod til kuppet, fx Nexø og Karl V. Jensen. Nexø forstod ikke rigtig hendes holdning. Han skrev således til hende:

"Kære Marie – jeg ser først og fremmest tre smaa Mænd! var det dem Bevægelsen trængte til? Skal der komme Fornyelse derfra? Jeg spørger fordi jeg har på Fornemmelsen af, at du for Tiden færdes rigtig hyggelig med dem under Armen. Jeg tror alligevel trods alt, at Chr. Chr[istensen] var en oprigtigere revolutionær end de tre. Naar han svigtede – hvad han jo har gjort – saa skyldes det et katastrofalt Sammenbrud sykkisk, – og moralsk ogsaa om du vil. Jeg har længe haft paa Fornemmelsen, at han ikke kunde længer og var paa Randen af Selvmord. Nu har han altsaa begaaet det. Men de tre – de begaar ikke Selvmord. De har ikke noget at dreje Halsen om paa, hverken Idealer eller Underklasse-moral."¹⁵

Rusland

Den noget parodiske udvikling i den danske kommunistiske bevægelse endte med at Komintern lagde de to partier sammen til et. Marie Nielsen kastede sig over fagligt arbejde og ikke mindst kvindepolitisk arbejde i Arbejderkvindens Oplysningsforbund.

Martin Andersen Nexø var i 1922 på besøg i Rusland og udsendte året efter *Mod Dagningen. Skildringer fra Rusland*. Bogen fik en stor betydning indadtil, men har næppe virket særligt overbevisende på skeptikere. Det hænger sammen med Nexøs lidenskabelige holdning til Sovjet. Han så det som

et udslag af *proletarernes universelle skaberkraft*. Han kunne aflæse det, fordi, “Jeg er født revolutionær Proletar og har intet med vesteuropæisk Kultur at skaffe” (s. 8). På denne grænse til allegori står flere af hans skildringer, og han mente helt alvorligt, at folk var lykkeligere i Sovjet end i den gamle verden (s. 128). Bogen skiller sig ud fra tyvernes sovjetlitteratur ved sit lidenskabelige forsvar. Netop dette gjorde den til en elsket bog. Den blev modtaget med kyshånd i kommunistiske og sympatiserende kredse. Knuth Becker skrev fx:

“Paa 200 Tryksider har Martin Andersen Nexø hele det store, forunderlige russiske Rige med sig hjem til os, der ikke selv kan komme dér, men véd, det er der og drømmer om det, lever med det”. Han kalder meget præcist Sovjet for “Proletarernes Eventyrige”.¹⁶

Men selvom bogen altså formidlede førstehånds indtryk, gav Nexø udtryk for i forordet, at han egentlig ikke havde haft behov for at se Rusland, for han

“vidste jo hvad der var løs – vidste det med en Viden som gik dybt under baade Rygter og Fænoméner, og ikke trængte til ydre Bekræftelse. Jeg hade set Proletaren afkaste sit Aag Aartier før det virkelig fandt Sted, og kendte ham godt nok til at vide hvordan han vilde forholde sig baade til det ene og det andet. [...] Proletaren er den samme Krystallisationslov underkastet Verden over, og vil – om han har frie Hænder – forme Tingene efter nøjagtig samme Linjer i Rusland og i Avstralien, i Vestevropa og Amerika.” (s. 7)

Hvad Nexø ville se i Sovjet, det vidste han allerede ad indre, intuitiv vej, det trængte ikke til ydre bekræftelse. Men dén fik han alligevel:

“Noget i mig kræver uvilkaarlig, at det ringeste Kræ skal arte sig anderledes her, at selve Lyset skal skinne paa en anden Maade.

Og lyset skinner virkelig paa en anden Maade, tyndt indtil videre – som under en partiel Solformørkelse – men paa alle!” (s. 54).

Og han finder, at russerne har en *tro* at bygge på, man

“maa beskæmmet slaa Øjnene ned for Russerens Tro! Uden Tro kan ikke engang et Aks frembringes, end sige Skove plantes for kommende Slægter: Bondens urokkelige Tro til Livets Love, til Spiring og Vækst” (s. 56).

Hos Nexø betyder oplevelsen af Sovjet et krystalliseringspunkt for mange strømninger i hans sind og forfatterskab. For det første ser han her en bekræftelse på sin historieopfattelse, fattigper har løftet menneskehedens opgave.

Sovjet er begyndelsen på Lykkeriget. For det andet er socialismen nu ikke længere kun en idé, men også en udfoldelse af et princip, som allerede eksisterede længe inden 1917. Dette princip lader sig kun forstå, hvis man, som Nexø siger, *læser fremad*, dvs. ser hvad det skal blive til. For det tredje giver Sovjetoplevelsen Nexøs religiøse sans et fast ankerpunkt. Tror man – og det bør man efter hans mening – på at socialismen er under udvikling, vil man også kunne se, at børnene er lykkeligere og at lyset skinner på alle. Tror man, kan man kort sagt bevæge sig over i den *metaforiske forholden* sig til selve det væsentlige, til *essensen*. Ved at forsvare Sovjet forsvaret man dette væsentlige. Men også, ses det tydeligt, sin egen tro.

Det er min tanke, at Nexø i og med sin Sovjetrejse i 1922 opbygger en *politikforståelse*, som forbinder en i forvejen fastlagt metafysisk opfattelse af historiens gang med en i forvejen fastlagt opfattelse af socialismen som menneskehedens program med en religiøsitet, som formentlig i det væsentlige går tilbage til højskoletiden.

Han udbygger dette kompleks gennem mange år og flere Sovjetrejser og flere sovjetbøger. Og det kommer til at spille en vigtig rolle i kommunismen.¹⁷

Tilbage til Socialdemokratiet

Nexøs erfaringer med praktisk politik udsprang af revolutionær begejstring og en dyb respekt for Marie Nielsen. Men efter fire år med vanvittige kvaler med at forene de revolutionære kræfter gav han op. I 1924 begyndte han på en frisk, han tog igen til Tyskland, og han blev gift for tredje gang. Han meldte sig kortvarigt ind i det tyske kommunistparti, men ellers vendte han tilbage til Socialdemokratiet. *Ditte Menneskebarn* gik som føljeton i *Social-Demokraten* i 1923, og i 1925 begyndte han igen at skrive artikler nogenlunde fast til bladet. I juni 1929, da han fyldte 60, arrangeredes først en frokost på Bellevue Strandhotel og senere en fest i Idrætshuset. Ved den celebre frokost på Bellevue talte Stauning for Nexø, og han sendte ham denne hilsen:

“Det er mange Aar siden, at jeg mødte Dem, ikke bogstaveligt, men aandeligt – i Deres Bøger. Og ganske særlig mindes jeg Mødet med Pelle i Barndoms- og Læreaarene. Det var Proletarbarnet, det var Deres, det var min, det var Millioner af Arbejderes Barndom, som her belystes ved Kunstens skarpe Lys.

Se denne og de andre Proletar-Skildringer, det er Deres store Livsværk, og det er for disse, jeg siger Dem Tak i Dag.”

Og ved festen om aftenen talte H.P. Sørensen og Borgbjerg.¹⁸

Til Sovjet – og DKP

I 1931, efter Nexø var flyttet tilbage til Danmark, fik han en indbydelse fra Det russiske statsforlag for Skønlitteratur til at besøge Sovjet igen. Han blev endnu en gang dybt betaget af proletarernes rige. I 1933 blev han igen inviteret til Sovjetunionen. Han skulle have været til forfatterkongres, men kongressen blev udsat et år. Og resultatet blev en ny bog om landet i Øst. *To Verdener* hed den, og den var en slags opdatering af *Mod Dagningen*. Og det var kun gået frem på alle fronter. Bogen var præget af, at den skulle sejle op imod en omfattende antisovjetisk litteratur. Nexø nedgjorde dem alle som lallende talerør for en døende imperialistisk kultur. Og set på baggrund af, hvad vi i dag ved om perioden 1931-33 i Sovjets historie, må man sige, at Nexø er mere end almindelig blind. Takket være den rolle, som Sovjet spillede i hans *dennesidige religion*, kan han slet ikke se andet end fremgang og frihed. Omslaget til bogen var logisk nok delt i et rødt og et sort felt.

Mod Dagningen. Skildringer fra Rusland. Udkom i 1923.

I 1934 var Nexø igen i Sovjet, denne gang til forfatterkongres. Han fejrede sit nye besøg med en lille bog med titlen *Hænderne væk!* Det var ikke en rejsebog som de to foregående, men et forsøg på en samlet fremstilling af hans forhold til Sovjet. Budskabet sammenfattes fx således:

“Gennem fyrretyve Aar har jeg arbejdet paa at vække de brede Lag til Forstaaelse af, at den gamle Tid gik til Ende, og en ny Tid var under Opmarsch, i hvilken de var udsæt til at tage Føringen. I de senere Aar har jeg konstant, i Skrift og Tale, holdt Sovjetunionen op som et Forbillede, naturligvis ikke for Overklassen – for Proletariatet.” (s. 23f).

Endelig blev Nexø i begyndelsen af 1937 inviteret til Moskva i anledning af Aleksandr Pusjkins 100års dødsdag, men også sådan at Nexø kunne overvære ‘Processen mod det sovjetfjendtlige trotskistiske Centrum’, mod Radek og Pjatakov og mange andre, den 23.-30. januar. Dagen efter dommen skrev Nexø en artikel til *Pravda* om sit indtryk af processen, en artikel som blev genoptrykt mange gange. Han skrev også en artikel til *Arbejderbladet* den 9. februar 1937 med overskriften: “Trotski – Menneskehedens Fjende Nr. 1”. Marie Nielsen klippede den ud og fortalte sin veninde Jenny Thomasen, at hun havde brudt med Nexø efter den artikel.¹⁹

Nexø var, da han blev arresteret af det danske politi i 1941, begyndt at skrive på romanen *Morten hin Røde*. Den skulle bl.a. handle om den tid, da Nexø og Marie Nielsen trak på samme hammel. Han kunne ikke huske så tydeligt mere og skrev fra sin arrest i Frederikssund til Marie Nielsen og bad hende hjælpe sig med at huske. Vi ved ikke, hvad hun foreslog, men vi ved, at *hun* ikke er med i bogen. Det hænger givet sammen med, at Nexø havde

en opfattelse af kønnene, som blev tydelig for Marie Nielsen, mens *Ditte Menneskebarn* blev til: Kvinder var en del af naturen, mens mændene var civilisation. Pelle var en erobrere, mens Ditte blot er et menneskebarn. I historien om Morten som proletarernes profet var der ikke plads til en kvindelig helt. Hendes træk integreres derfor i personen Morten, Nexø selv.

To Verdener var udkommet på Broby Johansens forlag, Frem, og ikke på Arbejderforlaget eller Mondes Forlag, de to DKP-forlag. *Hænderne væk!* derimod udkom i 1934 på Arbejderforlaget. Og efter han havde skrevet artiklerne i *Arbejderbladet* i februar 1937 om den anden af de store Moskva-processer og stemplet Trotskij som menneskehedens fjende nr. 1, førte vejen ham i marts 1937 igen til *medlemskab af DKP*. Han blev ikke kun medlem, i juli 1938 blev han æresmedlem af Centralkomiteen, DKPs ledelse. Efter at have tilbragt en del af krigen i Moskva blev Nexø efter krigen udnævnt til æresborger i Dresden i DDR og fik dér en æresbolig, hvor han boede til han døde i 1954.

Om Andersens Nexøs forhold til arbejderbevægelsen kan vi opsummere: Han var anarkist og radikaler i begyndelsen af århundredet. Han var socialdemokrat fra 1910-18 og igen i sidste halvdel af tyverne. Han var revolutionær socialist 1918-24. Fra 1937 til sin død var han kommunist. Bortset fra den korte periode 1919-1924 var Nexø ikke politiker. Han var imidlertid en vigtig person i opbygningen af religionen om Sovjet, som Stalin bestræbte sig på at bringe ud til de mange medlemmer i verdenspartiet. Nexø udviklede en kommunistisk metafysik, og den kunne Stalin bruge. Når Nexø for anden gang i sit liv i 1933 gjorde op med Socialdemokratiet, skyldtes det umiddelbart, at han mente, at det var det tyske socialdemokratis skyld, at Hitler kom til magten. At han endte i kommunismen, skyldtes netop den rolle, han spillede for kommunismens religiøse funktion og den rolle, Rusland/Sovjet spillede i hans opfattelse af sin rolle i forhold til proletariatet og proletariatets rolle i Sovjetunionens sejr og dermed: Godhedens sejr i hele verden og i Historien.

Noter

1. Kbh. 1981, s. 304.
2. Ulvene hyle, *Klassekampen* 29.10.1918. Marie Nielsen: *Revolution*, Tiderne Skifter, Kbh. 1975, s. 100.
3. Dorrit Andersen: Rådsbevægelsen i Nordslesvig 1918-20, *Sønderjyske Årbøger*, 1/972/s. 147-185.
4. *En hilsen fra Johs. Sperling*, Kbh. 1971, s. 32.

5. Oplysninger i pressen og i sag nr. 219/1918 og 315/1918, 9. Kriminalkammer, Landsarkivet.
6. *Berlingske* 14.11.18.
7. Marie Niensens fængselsdagbog, Marie Nielsen Arkiv, Kgl. Bibliotek, kps. 4.; Børge Houmann og Morten Thing: *Venskab og revolution*, SFAH, Kbh. 1990, s. 23f.
8. MAN til Aage Jørgensen 17.12.18, Martin Andersen Nexø: *Breve fra Martin Andersen Nexø*, udg. Børge Houmann, bd.1, DSL, Kbh. 1969, s. 309f.
9. *Klassekampen* 27.1.1919.
10. Manuskriptet til talen er optrykt i Børge Houmann: *Nu – eller aldrig. Et manuskript og nogle breve der belyser Martin Andersen Nexøs revolutionære virke i 1919*, Risskov 1969, s. 21-38.
11. *Venskab og revolution*, SFAH, Kbh. 1990, s. 74.
12. *Venskab og revolution*, SFAH, Kbh. 1990, s. 76f.
13. *Venskab og revolution*, SFAH, Kbh. 1990, s. 78f.
14. Cit. efter Peter Thomsen: *En Redegørelse*, Aage Jørgensens arkiv, ABA.
15. Nexø til MN 21.3.1922, *Venskab og Revolution*, SFAH, Kbh. 1990, s. 183.
16. *Bjerget* 1/okt. 1923.
17. Se også min artikel 'Nexø, politik og religion', *Nordica* 11/1994/s. 219-226.
18. *Demokraten* 26.-27.6.1929.
19. Jenny Thomasen til Børge Houmann 29.3.1971, Børge Houmanns arkiv, ks. 151, Kgl. Bibliotek.

Abstract

Morten Thing: *The political Nexø, Arbejderhistorie*, 2019:2, pp. 72-93.

Martin Andersen Nexø is normally seen as a 'political author'. But what kind of politics did he pursue? This article claims that he adhered to not just one kind of politics, but to a whole series of them. In his youth he was a part of Copenhagen Radicalism and wrote for the daily newspaper *Politiken*. When he wrote *Pelle the Conqueror* he became a Social Democrat (1910); he was a member of the party and he wrote for *Social-Demokraten*. In November 1918 he decided to leave Social Democracy and become a revolutionary joining the Socialistisk Arbejderparti and for a time was a political activist. He befriended the revolutionary Marie Nielsen and together they fought to unite Socialists and the Syndicalists in one single Communist party. For a short period in 1924 Nexø was a member of the German Communist Party; however, on his return to Denmark he became a Social Democrat once more.

In 1922 he visited Russia and wrote a book about it, *Mod Dagningen (Towards Dawn)*. He was so moved by his experience, that with his book he gave expression to a quasi-religious understanding of the new Russia as 'the Socialist society'. In a subsequent series of books, he wrote about his travels in

the Soviet Union, and gave expression to the view that German Social Democrats were traitorous and had led the way to Nazism, and in 1937 he once more became a Communist. During the war together with his family he sought safety in the Soviet Union and at the end of hostilities moved to Dresden in the GDR, where he was made an honorary citizen and lived in an honorary residence until his death in 1954.

Morten Thing
fhv. forskningsbibliotekar, dr.phil.
Roskilde Universitet
mthing@ruc.dk